

Senegal

1,1), Avrupalılar ve Lübnanlılar'la (% 1) diğerleridir (Lebou, Niominka, Bassari ve Bambara; % 9,4). Nüfusun % 94'ü müslüman, % 5'i hristiyan (çoğunluğu Katolik), geri kalanı animisttir. Doğal nüfus artış hızı % 2,54 gibi çok yüksek bir seviyededir ve bu da yirmi yedi yıl içinde nüfusun iki katına çıkacağını göstermektedir. Halkın büyük bölümünün batıda ve ırmak kenarlarında toplandığı ülkenin genel nüfus yoğunluğu kilometrekareye elli bir, en kalabalık kesimini oluşturan Cap Vert yarımadasında ise kilometrekareye 1000 kişi düşmektedir.

Toprakların % 12'si ekim alanı, % 16'sı otlak, % 54'ü orman ve çalılık, % 18'i diğer alanlardan oluşmaktadır. 1999'da faal nüfusun % 75'inin uğraşısı olan tarım Senegal ekonomisinin temelini teşkil eder. En önemli ticarî tarım ürünü yer fıstığıdır. Ekonominin yer fıstığına bağımlılığını azaltmak amacıyla son yıllarda çiftçiler pamuk, piriñç, şeker kamışı, mısır ve çeşitli sebzeler gibi yeni ürünler yetiştirmeye yönlendirilmektedir. Alınan önlemlere rağmen temel gıda maddeleri (piriñç, akdari, sorgum, manyok) üretiminin özellikle son kırk yıldır bölgeyi zaman zaman etkisi altına alan kuraklıklar yüzünden düşmesi, ülkenin temel gıda ürünlerinde kendi kendine yetmesini engellemektedir. Hayvancılık yaygın olsa da önemli bir gelir kaynağı sayılmaz. Son yıllarda hızlı bir gelişme gösteren ticarî balıkçılık ise ihracata büyük katkıda bulunmaktadır. Orman ürünlerinin de ülke ekonomisine katkısı vardır. En önemli yer altı zenginlik kaynağı fosfattır. Senegal dünya fosfat üretiminin yaklaşık % 15'ini ve ihracatının % 3'ünü gerçekleştirmektedir. Ayrıca ülkede küçük ölçüde demir, mermer, tuz ve altın yatakları bulunmaktadır.

Casamance kıyısı açıklarında da önemli miktarda petrol rezervi saptanmıştır.

Senegal, Batı Afrika ülkeleri arasında Fildişi Sahili'nden sonra sanayii en gelişmiş ülkedir. En önemli ürünleri sırasıyla yer fıstığı yağı, suni gübre, tekstil, şeker, konserve balık (özellikle tonbalığı), sigara, ayakkabı ve çimento olan sanayi başşehri Dakar çevresinde yoğunlaşmıştır. Turizm sektörü ülkenin en önemli döviz kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Ulaşım ağı çok iyidir; ülke içi ulaşım da akarsulardan da yararlanır. Dakar, Batı Afrika kıyılarının en önemli limanı ve gerek Afrika kıtasını dolaşan gerekse Orta ve Güney Amerika'ya doğru yol alan gemilerin çoğunun zorunlu uğrak yeridir; St. Louis de Batı Afrika'nın önemli liman şehirlerindedir. Dakar'da uluslararası trafiğe açık işlek bir havaalanı bulunmaktadır. Senegal'in temel dış satım malları balık (taze ve konserve), yer fıstığı ve mâmulleri, petrol ürünleri, fosfat ve pamuk, başlıca dış alım malları ise gıda maddeleri, tüketim malları, çeşitli araç gereçler ve petroldür. Ülkenin dış ticaretinde Fransa ilk sırayı alır; onun ardından İngiltere, İspanya, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, Tayland, Mali, Fildişi Sahili, Nijerya ve Japonya gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1977, s. 220-225; *Senegal Ülke Etüdü* (haz. Özlenen Sezer – Derya Roca Bertran), İstanbul 1997; İbrahim Atalay, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, İzmir 1999, s. 268; İbrahim Güner, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, Erzurum 2000, I, 84-87; M. Delafosse, "Senegal", *IA*, X, 494-495; J.-L. Triaud, "Senegal", *EL²* (Fr.), IX, 142-144; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Senegal>; <http://www.joshuaproject.net/countries.php?prog3=SG> (24 Nisan 2008); <http://www.peoplegroups.org/MapSearch.aspx?country=Senegal> (24 Nisan 2008).

İBRAHİM GÜNER

II. TARİH

Ülkenin adını, müslümanların Kuzey Afrika'yı fethinden çok önce Sahrâ'ya çekilip Büyük Sahrâ'nın güney kısmında Batı Sudan'a kadar uzanan geniş bölgede yayılan ve Senegal nehrinin kuzeyindeki bir bölgeye hâkim olan Berberî Sanhâce (Zenâga) kabilesinden aldığı görüşü yaygındır. Bu ismin en çok konuşulan yerli dili olan Volofça'da "sunu goal" (bizim kayak) kelimesinden alındığı da söylenir. Abdurrahman es-Sa'dî XVI. yüzyılda ülkenin adını İskenî olarak zikretmektedir. XV. yüzyılın ortalarında ülke kıyılarına ulaşan Portekizliler Canaga, bundan iki yüzyıl sonra gelen Fransızlar ise Senegal şeklinde isim-

lendirmişlerdir. XIX. yüzyıla kadar St. Louis ile çevresine verilen bu isim daha sonra Senegal'in tamamı için kullanılmıştır.

Senegal vadisinde bulunan Paleolitik ve Neolitik aletler ülkede çok eski devirlerden beri insanların yaşadığını göstermektedir. Senegal'de yaşayan zencilerle ilgili ilk tarihî kayıtlar, IX. yüzyılda Futa Toro'da kurulan ve XI. yüzyıl ortalarında İslâm'ın yayıldığı Tekrûr Devleti hakkındadır. Ülkenin bir kısmı bu dönemlerde Batı Afrika Sudanı'nda hüküm süren Gâne Devleti sınırları içinde kalmıştır. XIII. yüzyılda Senegal'in orta bölgesinde Volof Krallığı, doğusunda Mali Sultanlığı hüküm sürüyordu. Diğer kesimlerinde on civarında mahallî emirlik vardı. Yazılı kaynaklarda fazla bilgi bulunmayan bu dönem tarihi için daha ziyade sözlü tarih esas alınmaktadır.

XV. yüzyılın ortalarında iç karışıklıklar arttı ve bölgede istikrar kayboldu. Bu dönemde Portekiz'in hizmetindeki Venedikli denizci Ca da Mosto 1456 veya 1460'ta Cap Vert'e geldi. Portekizliler'i, XVII. yüzyılın başlarında bölgeye ulaşan ve 1617'de Dakar açıklarında bulunan Gorée adasını işgal eden Hollandalılar takip etti. Bu safhada İngilizler ve Fransızlar da Senegal sahillerine yöndiler. Son üç devlet arasındaki mücadele bir buçuk asır sürdü. 1639'da Senegal halicinde ilk ticarî merkezlerini kuran Fransızlar 1659'da önce Senegal'in, ardından Fransız Batı Afrikası'nın merkezi olarak kullandıkları St. Louis şehrini inşa ettiler ve 1677'de Gorée adasını Hollandalılar'dan aldılar. Fransızlar'la mücadeleye başlayan İngilizler, Senegal sahillerinde kaleler yaptılar ve Doğu Hindistan Şirketi vasıtasıyla köle ve zamlık ticaretinde etkili oldular. 1758'de Gorée adasını ve St. Louis'i ele geçirdiler. İki ülke arasında tekrar el değiştiren Gorée adası ve St. Louis 1815 yılında Viyana Antlaşması'yla İngiltere tarafından Fransa'ya terk edildi.

Bölgede köle ticaretini başlatan Portekizliler, önce köleleştirdikleri bu insanların az bir kısmını hristiyanlaştırıp kendilerine hizmetçi olarak kullandılar. 1490'lı yıllardan itibaren önemli bir kısmını yeni keşfedilen Amerika'da açtıkları tarım arazilerinde şeker kamışı yetiştirmek üzere götürdüler. 1600 yılına gelindiğinde Amerika kıtasındaki köle sayısı 300.000'e ulaşmıştı. XVII. yüzyıl boyunca 1 milyon Afrikalı daha köleleştirilerek bu yeni kıraya götürüldü. Bu rakam bir sonraki asrda toplam 6 milyonu geçti. XIX. yüzyılın başına kadar daha ziyade zamlık ve yer fıstığı ticaretiyle uğraşan Fransız sömürge yönetimi Gorée adasını geri aldıktan sonra kö-

Dakar'da cumhurbaşkanlığı sarayı

le ticaretine başladı ve 1815 Viyana Antlaşması'yla köle ticaretinin yasaklanmış olmasına rağmen bunu 1848'e kadar devam ettirdi. Senegal köle ticaretinin merkezi ve kilit noktası oldu. Bütün Afrika sahillerinden toplanan köleleri satın almak için Gorée adasına gelen Amerikalı tâcirler bunları yeni sömürgelerine götürüp satıyorlardı. Sömürgecilerle birlikte dünya ekonomisine açılan Senegal, Batı Afrika'da kurulan Fransız sömürgeciliğinin hareket noktası durumuna geldi.

Yaklaşık üç asırdır yürütmekte oldukları misyonerlik faaliyetlerini XIX. yüzyılın başında özellikle Serer etnik grubu ile Casamance bölgesinde hızlandıran Fransızlar bekledikleri sonucu alamadılar, yerli halkın ancak % 5'ini hristiyanlaştırabildiler. XIX. yüzyılın ortalarında iç bölgelere doğru ilerlemek için harekete geçtiler. Ancak Bambara Krallığı'nın merkezini alıp bir devlet kuran (1854) el-Hâc Ömer tarafından durduruldular. Fransızlar'ın St. Louis'den Futa Toro'ya doğru ilerlemesi üzerine Futa, Trarza, Valato ve Podor'un yerel idarecileri Ömer'in yanında bu mücadeleye katıldılar. Bunun üzerine Fransız ilhak siyasetine başvurunun zenci kabile reislerine himayesini zorla kabul ettirdi. 1857'den itibaren dinî kurumlara müdahaleye başlayıp müslüman çocuklarına Fransız okullarına devam etme mecburiyeti getirdi. Bu uygulama, sömürgecileri destekleyen müslüman idarecilerden bir kısmının da el-Hâc Ömer'e katılmasıyla sonuçlandı. Buna rağmen Fransız sömürge birlikleri kumandanı ve Senegal Valisi General Faidherbe, el-Hâc Ömer'i 1859'da Mali tarafına çekilmeye zorladı. Senegal'in farklı bölgelerinde Maba Diakhu Bâ, Lat Dior Diop, Alboury Ndiaye, Mamadou Lamine Dramé, Fodé Kaba ve Aline Sitoé Diatta gibi önderlerin yürüttüğü İslâmî direniş hareketleri karşısında epeyce zorlanan Fransızlar 1871'de St. Louis, Dakar, Gorée ve Rufisque kolonilerine Fransa Parlamentosu'na tem-

silci gönderme hakkı tanıldılar. 1880'lerde iç kesime doğru tekrar harekete geçerek yüzyılın sonuna kadar Mali, Nijer, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti topraklarını ele geçirip Fransız Batı Afrika'sı adıyla bir federasyon oluşturdular (1895). 1885'teki saldırılarında alamadıkları Casamance bölgesini 1900 yılında topraklarına kattılar. En önemli askerî üsleri olan Dakar'ı 1902'de Fransız Batı Afrika'sı'nın merkezi yaptılar. Mevkii, limanı ve hava alanı sayesinde Dakar II. Dünya Savaşı'na kadar büyük bir gelişme gösterdi. Ülkenin başlıca ulaşım ağı içerisinde en önemli merkezi olan Dakar Limanı aynı zamanda askerî üs, tersane ve gemilerin onarılması için kullanıldı. Yer fıstığı ihracatının üçte ikisiyle ithalâtın tamamına yakını buradan yapıyordu. Dakar'dan başlayan ve Mali'nin başşehri Bamako üzerinden Nijer'in başşehri Niamey'e kadar uzanan tren yolu ve ülke içinde bunun yan kolları ticarete önemli bir yer tutuyordu.

General Faidherbe, 1857'de Senegal'in kuzey ve iç bölgelerini işgal etmek için yerlilerden askerî birlikler kurmuş ve bunları bölgeyi sömürgeleştirme faaliyetinde kullanmıştı. Bu birlikler daha sonra Fransa'nın katıldığı savaşlarda kullanılmak üzere çeşitli ülke ve cephelere sevk edildiler. Meselâ Çanakkale'ye, I. Dünya Savaşı sonunda Fas, Suriye, Tunus ve Çad gibi sömürgelerdeki savaş alanlarına gönderildiler. II. Dünya Savaşı yıllarında aynı uygulamayı devam ettiren Fransa bu tarz sömürge askeri kullanma geleneğini 1962'ye kadar sürdürdü.

Kara Afrika'sında istiklâl hareketlerinin başladığı II. Dünya Savaşı sonrasında bütün Senegalliler'e Fransız yurttaşlığı hakkı tanındı ve Senegal'e deniz aşırı il statüsü verildi. Bu dönemde gelişen milliyetçi hareketin faaliyetleri sonucunda 15 Kasım 1958'de Fransız Uluslar Topluluğu içinde özerk bir cumhuriyet haline gelen Senegal, 1959'da Mali ile oluşturulan ve Haziran 1960'ta bağımsızlığını kazanan kısa süreli Mali Federasyonu'ndan çekildi, Eylül 1960'ta bağımsızlığını ilân etti. Millî hareketin önderi Léopold Sédar Senghor devlet başkanı seçildi. Hristiyan olan Senghor'un başkanlığını yaptığı Senegal Gelişme Birliği Partisi (daha sonra Sosyalist Parti adını aldı) 1976'ya kadar ülkeyi tek parti iktidarıyla yönetti. Başbakanlığa ülke halkının büyük çoğunluğunu teşkil eden müslümanların liderlerinden olan Muhammed Dia (Mamadou Dia) getirildi. 1962'de bir bahaneyle başbakanı tutuklatan Senghor ülkeyi tek başına idare etmeye başla-

dı. 26 Şubat 1970 tarihinde başbakanlık makamını yeniden ihdas ederek bu göreve yine bir müslüman olan Abdou Diouf'u getirdi. 16 Mart 1976'da bütün siyasî tutuklular serbest bırakılırken iki yeni siyasî partinin daha kurulmasına müsaade edildi. Bunun ardından Abdülâye (Abdoulaye) Wade tarafından Sosyal Demokrat Parti, Mâjhemout Diop tarafından Marksist-Leninist eğilimli Afrika İstiklâl Partisi kuruldu. 26 Şubat 1978 tarihinde yeniden devlet başkanı seçilen Léopold Sédar Senghor, Aralık 1980'de görevini başbakanı Abdou Diouf'a devretti. Abdou Diouf 1983'te ve 1988'de yapılan seçimleri kazanarak görevini devam ettirdi. 2000 yılında yapılan seçimi Abdoulaye Wade'nin kazanmasıyla Senegal'deki kırk yıllık Sosyalist Parti iktidarı sona erdi. Şubat 2007 seçimlerini de kazanan Wade devlet başkanlığı görevini devam ettirmektedir. Senegal Parlamentosu'nda 120 milletvekili bulunmakta, başbakan devlet başkanı tarafından tayin edilmektedir.

Senegal ile Gambia arasında 1981'de Senegambia adıyla bir konfederasyon kararı alındı ve 1 Şubat 1982'de resmen uygulanmaya başlandı. Ancak bir türlü gerçekleştirilemeyen konfederasyon aralarında çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle 1990'da bozuldu. Senegal'in karşı karşıya olduğu en önemli mesele Casamance bölgesinde merkezî sisteme karşı yürütülen direniş hareketidir. Casamance Demokratik Güçleri Hareketi 1980'lerden itibaren bağımsızlık için bir mücadele başlatmış ve bu tarihten itibaren pek çok barış çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Ülkede İslâmîyet'in Yayılışı. İslâm'la ilk temas, V. (XI.) yüzyılda Sahrâ'da yaşayan Berberî Sanhâce kabilelerinden Senegal'e gidip gelen müslüman tüccarlar vasıtasıyla olmuştur. Tarihçilerin çoğu, İslâm'ın Senegal'e bugünkü Futa Toro'da hüküm süren ve 432 (1040) civarında öldüğü tahmin edilen Tekrûr Kralı Vâr Câbî zamanında girdiğini kabul eder. Bekrî putlara tapmakta olan bu kralın müslüman olduğunu, devlet ricâli ve halkın İslâm'a girmesini sağladığını, halkıyla birlikte dinin emirlerini yerine getirdiğini söyler. Aynı yüzyılın ortalarında Mâlikî fakihî Abdullah b. Yâsîn'in Senegal nehri üzerindeki bir adada tesis ettirdiği ribâtta başlattığı dinî hareket bölgede İslâm'ın yayılışını hızlandırdı. Bu dinî hareketin devamı olarak kurulan Murâbitlar, Tekrûr krallarıyla iyi ilişkiler içine girip bölgede İslâm'ın yayılması için gayret gösterdiler. Senegal'in diğer bölgeleri halkının önemli bir kısmının da

Senegal'in başşehri Dakar'dan bir görünüşü

İslâm'a girmesine vasıta oldular. Bununla birlikte Murâbitlar'ın ve Gâne müslümanlarının gayretlerine rağmen Mali Devleti kuruluncaya kadar Senegal'de İslâm'ın yayılışı küçük bir bölgeyle sınırlı kaldı. 1459 yılına kadar Mali Sultanlığı'nın hâkimiyeti altında kalan Doğu ve Güney Senegal'de Mandinge ailesinden olan Emîr Bara Mendana'nın müslüman olmasının ardından İslâmiyet hızlı bir şekilde yayıldı. İçlerinde din âlimleri de bulunan emîrler halkın İslâm'a girmesi için büyük gayret gösterdiler. İslâm'ın Batı Afrika'nın bütün yörelerine ulaştırmaya çalışıldığı Mali döneminde bölgede Kâdiriyye tarikatı yayıldı. XV. yüzyılda Senegal'i ziyaret eden Batılı seyahatçılar, ülkenin çeşitli yerlerinde Kuzey Afrika ve Moritanya'daki şeyhlerin bulunduğunu kaydeder. Emîrlerle yakın ilişkiler kurarak bu âlimler zenci halkın İslâm'a girmesini sağlamak için çalıştılar.

Mali'nin enkazı üzerine kurulan Songay İmparatorluğu, bölgede İslâmiyet'in ilk yayıldığı Futa Toro'nun yer aldığı Senegal'in kuzey bölgesini hâkimiyeti altında tuttu. XVI. yüzyılda Kâdiriyye tarikatının etkisiyle İslâm bütün kesimlere ulaştı. Senegal toprakları Songay'ın yıkılışından sonra küçük emirliklere bölündü. Futa Toro'da 1512'de tesis edilen Fülânî hânedanı 1776'ya kadar hüküm sürdü. Ardından putperestlere karşı mukaddes cihad ilân eden Tekrûr boyu 1776'da üstünlüğü ele geçirip İslâmî bir yönetim kurdu ve Senegal Fransız müstemlekesi haline getirilinceye kadar ayakta kalmayı başardı. Onların zamanında ilim teşvik edildi, komşu ülke medreselerine talebeler gönderildi. Bütün yerleşim merkezlerinde camiler inşa edildi. Volof ve Sererler'in yaşadığı komşu topraklara İslâm'ı tebliğ heyetleri gönderildi ve bu faaliyetten olumlu sonuç alındı. Futa Toro el-Hâc Ömer, Şeyh Maba Câhûba, Mâlik Siy, Ahmedü Bamba ve Mûsâ Ka-

mar gibi Senegal'de etkili olan büyük önderler yetiştirdi.

XIX. yüzyılda bölgede giderek güçlenen Ticâniyye ve Mürîdiyye tarikatları İslâm'ın yayılışını daha da hızlandırdı. Batı Senegal'de hüküm süren putperest Cayor Kralı Lat Dior, Fransız sömürgeciliğine karşı direnerek krallığının Fransa tarafından tanınmasını sağlamıştı (1871). Mürîdiyye tarikatının kurucusu Ahmedü Bamba'nın babası Mumer Ente Selfi'nin (Momar Antasaly) etkisiyle müslüman olan Lat Dior, Volof boyunun bütün kollarının İslâm'a girmesine vesile oldu. Aynı dönemde Serer etnik grubunun yaşadığı topraklarda hüküm süren Sine-Sâloum Emîrliği'ne ait bölgede de İslâm dini geniş ölçüde yayıldı. Senegal'in doğusu, el-Hâc Ömer'in XIX. yüzyılın ortalarında Batı Afrika'da kurduğu ve Tekrûr (Tukolor) adıyla bilinen devletinin sınırları içinde yer alıyordu. Bir taraftan Fransız sömürgeciliğinin yayılmasına karşı savaştan el-Hâc Ömer, diğer taraftan bölgedeki küçük emirliklerin tamamını tek idare altında toplamayı başardı. Fakat Senegal'de Fransızlar karşısında yenilince 1859'da kıtanın iç taraflarına çekilmek zorunda kaldı.

Şeyh Tûre tarafından 1953'te Dakar'da kurulan Müslüman Kültür Birliği (Union Culturelle Musulmane) Batı Afrika bölgesindeki toplumların yeniden İslâmî kimliğe kavuşmasında etkili oldu. Senegal'de din hizmetleri için oluşturulan dernekler 1977'de İslâm Dernekleri Federasyonu (Fédération des Associations Islamiques [FAIS]) adı altında birleşti. Bir yıl sonra kurulan ve halen faaliyetlerini sürdürmekte olan Cemâatü İbâdî'r-rahmân ise daha çok eğitim öğretime ağırlık vermektedir. 1969'da İslâm Konferansı Teşkilâtı'na üye olan Senegal, teşkilâtın 1981'de oluşturulan Enformasyon ve Kültür İşleri Dâimî Komitesi'nin başkanlığını yürütmektedir.

Kâdiriyye, Mürîdiyye, Ticâniyye ve Lâyiyye tarikatları Senegal'de geniş bir şekilde yayılmıştır. Mürîdiyye'nin merkezi Tûbâ, Ticânîler'in merkezi Tivaouane ve Kaolack şehirleridir. Batı Afrika'da XV ve XVI. yüzyıllarda ilk yayılan tarikat Kâdiriyye'dir. Tarikatın Senegal'de geniş kitlelerce benimsenmesi XIX. yüzyılda Sidiyya Bâbâ vesilesiyle olmuştur. Ülkenin kuzeyinde özellikle St. Louis ve Dakar'da yaygındır. Kâdiriyye'nin bir alt kolu olan Mürîdiyye daha çok Senegal'de yaygın olan bir tarikatıdır. Güçlü bir kol olarak 1883'te ortaya çıkan Mürîdiyye, taraftarlarının sayısı bakımından ülkenin ikinci tarikatı durumundadır. Kurucusu Ahmedü Bamba tarikat

önderlerinden Senegal tarihinde en fazla iz bırakan kişidir. Onun taraftarlarının taşkınlıklarını bahane eden Fransız idarecileri Ağustos 1895'te Ahmedü Bamba'yı önce St. Louis'deki hapisaneyeye koydular, ardından halkı hıristiyanlaştırılmış bir adaya sürgüne gönderdiler. 1902 yılı sonlarında ülkesine dönmesine izin verilen Ahmedü Bamba 1903'te bu defa Moritanya'nın bir şehrine sürüldü. 1907'de tekrar Senegal'e dönmesine müsaade edilen şeyh 1912 yılına kadar Tışşin şehrinde göz hapsinde tutuldu. On yedi yıl süren sürgün ve göz hapsinden sonra Tûbâ şehrine dönmesine izin verildi ve 1927'de Tûbâ'da öldü. Vefatı sırasında 400.000 civarında müridinin olduğu tahmin edilmektedir. Yerine önce büyük oğlu Muhammed Mustafa İmbâki (1927-1945), ardından diğer oğlu Muhammed Fâzıl (1945-1968) geçti. Şeyhliğini onun neslinden gelen halifelerin yürütmekte olduğu tarikat Senegal'de hâlâ canlılığını korumaktadır. Ahmedü Bamba'nın ilk defa sürgüne gönderildiği 12 Ağustos 1895 tarihi önemli bir gün kabul edilir. Yıl dönümlerinde yapılan anma törenine 2-3 milyon arasında mürid katılmaktadır.

Senegal'de XX. yüzyılda en fazla müride sahip tarikatın, halkın yarısına yakınının mensup olduğu Cezayir asıllı Şeyh Ahmed et-Ticâni tarafından kurulan Ticâniyye olduğu söylenir. Yüzyılın başında el-Hâc Mâlik Siy tarafından yaygınlaştırılan tarikatın ana merkezi Tivaouane şehridir. el-Hâc Mâlik'in doğum yıl dönümü ana zâviyenin bulunduğu Tivaouane'de "gamou" denilen törenle kutlanmaktadır. el-Hâc Abdullah Niyâs'ın bir medrese açtığı Sine-Sâloum'un idarî merkezi Kaolack şehrinde de merkezleri vardır. Yaygınlık bakımından dördüncü sırada olan Lâyiyye tarikatının kurucusu Şeyh İmâm Lây da Senegallidir. Tarikat daha ziyade Dakar kırsalında yayılmıştır. Öte yandan ülkede eğitim öğretimin yaygınlaşması tarikatların rolünü giderek azaltmaktadır.

Eğitim ve Kültürel Hayat. Batı Afrika ülkeleri içinde dini öğretime en fazla önem veren ülkelerden biri olan Senegal'de XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar en küçük yerleşim birimlerinde bile Kur'an okulları vardı. Dârüsselâm, Kaolack, Karantaba, Madina, St. Louis, Sedhibou, Tivaouane, Tûbâ ve Zinguichor gibi şehirlerde din ilimlerinde üst seviyede eğitim veren medreseler bulunuyordu. Sömürge yönetimi bu eğitim kurumlarını sıkı kontrol altına aldı. Fransızlar'a karşı olan âlimler (marabular) ya hapse atıldı veya sürgüne gönderildi. Öğretim dili Arapça olan bu medreseler-

de Arapça eser telif eden çok sayıda âlim ve şair yetişmiştir. el-Hâc Ömer el-Fûtî, Abdülkâdir Kane, Maba Diakhou adıyla tanınan Muhammed Ba, Mamadou Lamine Dramé, el-Hâc Abdülâye Niassa, Şeyh Mâlik Siy gibi âlimler Fransız işgali yıllarında bir taraftan direniş hareketlerinin başını çekerken diğer taraftan dinî ilimler, tarih ve diğer konularda çok sayıda eser telif etmişlerdir. Şeyh Mûsâ Kamara *Zuhûrû'l-besâtîn fî târîhi's-sevâdîn* adlı eseriyle XX. yüzyıl öncesi Senegal tarihine önemli katkıda bulunmuştur.

Fransızlar, Senegal'de kendilerine sâdik müslüman din görevlileri yetiştirmek için 1906'da St. Louis'de bir medrese açtılar. Ayrıca 1936'da Siyah Afrika tarihiyle ilgili araştırmalar yaptırmak üzere Institut Fondamental d'Afrique Noire'ı kurdular. Özellikle Vincent Monteil, Batı Afrika yazmalarından toplayabildikleriyle burada önemli bir koleksiyon oluşturdu. Günümüzde bu enstitü ülkenin en büyük yüksek eğitim kurumuna olan Şeyh Anta Diop Üniversitesi'ne bağlı en altı araştırma merkezinden biri olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Ülkeleri Fransız Batı Afrikası'nın merkezi olması dolayısıyla Senegalliler, Batı eğitimi alma konusunda komşularına öncülük ettiler. Bununla birlikte Senegal'de Fransızca yazılı ve basılı ilk çağdaş edebiyat Fransız sömürge politikasına bir tepki olarak doğdu. Hareketin önderi, Senegal Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı seçilen Léopold Sédar Senghor 1947'de arkadaşlarıyla birlikte *Présence africaine*'i yayımlamaya başladı. Onun *Anthologie de la nouvelle poésie nègre et malgache* (1948) adını taşıyan şiir antolojisi zenci bilinçlenme akımının oluşumunda önemli rol oynamıştır. Modern dönem Batı Afrika'nın önde gelen şairleri arasında sayılan Senghor'un *Chants d'ombre* (Paris 1945), *Nocturnes* (Paris 1961) ve *Le parole chez Paul Claudel et chez négro-africains* (Paris 1973) gibi şiir kitapları da bulunmaktadır. 2000 yılından itibaren devlet başkanı olan Abdülâye Wade ise ülkenin önde gelen iktisatçılarından; *Economie de l'ouest africain* (Paris 1964) ve *La doctrine économique du Mouridisme* (Paris 1970) gibi eserleri vardır. *Ensenes nègres et cultures* (Paris 1954), *l'Afrique noire précoloniale* (Paris 1960) ve *L'antiquité africaine par l'image* (Paris 1976) gibi eserlerin yazarı Cheikh Anta Diop ve Senegal'in İslâm tarihindeki yeri ve Volof diliyle ilgili çalışmalarıyla Amar Samb önemli Afrika tarihçileri arasında yer alır. 1960'larda gelişen

felsefî roman anlayışının başarılı örneklerinden sayılan *L'aventure ambiguë* (Paris 1961) isimli romanın yazarı Şeyh Hamidü Kane, Afrika roman geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Bu romanın Türkçe'ye *Hayat Çıkmazı* (trc. İsmet Topaloğlu, İstanbul 1976) ve *Mahrem Macera* (trc. Adnan Tekşen, İstanbul 1982; trc. Saim Akmeşmet, İstanbul 2000) adıyla üç ayrı tercümesi yapılmıştır. Onun *Les gardiens du temple* (Paris 1997) adını taşıyan romanı da meşhurdur.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman b. Abdullah es-Sa'dî, *Târîhu's-Sûdân* (nşr. ve trc. O. Houdas), Paris 1964, s. 274; Cheikh Tidiane Sy, *La confrérie sénégalaise des mourides*, Paris 1969; V. Monteil, *l'Islam noir*, Paris 1980, tür.yer.; a.mlf., "Lat Dior, Dame! du Kayor (1842-1886) et l'islamisation des Wolofs", *Archives de sociologie des religions*, sy. 16, Dakar 1963, s. 77-104; M. Diop, *Histoire des classes sociales dans l'Afrique de l'ouest: le Sénégal*, Paris 1985, s. 176-179; M. Magassouba, *l'Islam au Sénégal: Demain les mollahs*, Paris 1985, tür.yer.; P. Decraene, *le Sénégal*, Paris 1985, s. 41, 99-106; Abdülkâdir Muhammed Seylâ, *el-Müslimün fi's-Senegal*, Devha 1406; Ahmed b. Halife es-Sanhâcî, "Urûbetü's-Senegal ve İslâmüh", *Muhâdarâtü'l-mevsimî's-sekâfiyyi'l-evvel* (haz. M. Abdüsselâm el-Cefâirî), Trablus 1989, s. 365-387; D. C. O'Brien, "Amadou Bamba: le saint fondateur des mourides du Sénégal", *Les africains* (ed. Ch. A. Julien v.dğr.), Paris 1990, II, 45-71; a.mlf., "Towards an 'Islamic Policy' in West Africa, 1854-1914", *JAfr.H*, VIII/2 (1967), s. 303-316; Mes'ûd el-Havend, *el-Mevsû'atü't-târîhiyye-tü'l-coğrafiyye*, Beyrut 1997, IX, 179-210; Hadim Muhammed Saïd İmbâki, *et-Taşavvuf ve'l-Şuruku's-Şûfiyye fi's-Senegal*, Rabat 2002, s. 33-45, 54-72, 103; J. D. Kesby, "Islam in Senegal", *IQ*, VII/1-2 (1963), s. 40-50; Amar Samb, "l'Islam et l'histoire du Sénégal", *Bulletin de l'institut fondamental d'Afrique noire*, XXXIII/3, Dakar 1971, s. 482-496; L. G. Colvin, "Islam and the State of Kajoor: A Case of Successful Resistance to Jihad", *JAfr.H*, XV/4 (1974), s. 587-606; Moustapha Ndiaye, "Rapports entre qâdirites et tijânites au Fouta Toro aux XIXe et XXe siècles à travers Al-Haqq el-mubîn de Cheikh Moussa Kamara", *Bulletin de l'institut fondamental d'Afrique noire*, XLI/1, Dakar 1979, s. 190-207; Ahmed Elyas Hussein, "The Spread of Islam in the Niger and Senegal Valleys before the Rise of Almoravides", *Intellectual Discourse*, IX/2, Selangor 2001, s. 165-181; M. Delafosse, "Senegal", *IA*, X, 494-495; J.-L. Triaud, "Senegal", *EI²* (İng.), IX, 137-143.

AHMET KAVAS

SENET

(السند)

Sözlükte "dayanılacak yer, kendisinden destek alınan şey, delil" gibi anlamlara gelen **sened** kelimesi (eski hukuk dilinde çoğulu **senedât**) terim olarak hukukî bir iş-

lemi veya olayı belgelemek için yazılmış, taraflarca yahut kendi aleyhine delil oluşturulan kimse tarafından imzalanmış ve bazı türlerinde resmî bir makamın onayı bulunan yazı ifade eder. Osmanlı döneminde mahkemelerce verilen şer'î hükmün kaydedildiği belge ile (bk. İ'LÂM) kadılar tarafından ele alınmış her türlü kaza vak'ının kayda geçirildiği muayyen bölümlerden oluşan hukukî vesikalar (bk. HÜCCET) "senedât-ı şer'iyye" diye de anılırdı. Fıkıh literatüründe senedin karşılığı olarak "kitab", "sak" ve "zîkrü hak" gibi kelimeler kullanılmıştır (bk. SAK). *Mecelle*'de "borç / alacak belgesi" (md. 1589, 1593) ve "gayri menkul mülkiyet vesikası" (md. 1592, 1623, 1692) anlamında senetten söz edilmiş, resmî ve resmî olmayan borç / alacak (deyn) senedinin ispat değeri ele alınmıştır (md. 1609-1611). Türk medenî yargılama hukukunda resmî bir makamın veya görevlinin katılmadığı, özel olarak düzenlenen, altında tarafların veya yalnızca kendi aleyhine delil olan kimsenin imzası bulunan senetlere âdi senet, noter senetleri gibi resmî makam veya görevlinin usulüne göre düzenlediği yahut onayladığı senetlere resmî senet denir. Konusu belirli miktarı aşan davaların senetle ispat zorunluluğu olup resmî senet âdi senetten daha güçlü bir delildir. Fıkıh eserlerinde yargılama usul hukukunun önemli bir konusunu oluşturan ispat vasıtaları ele alınırken bunların belirli sayı ile sınırlandırılması ve her bir delilin ispat değeriyle ilgili geniş tartışmalara yer verilmiştir. Ancak klasik doktrinde ağırlıklı olarak şahitlik, ikrar ve yemin üzerinde durulmuş, zamanla yargı teşkilâtının gelişmesi ve yazının daha yaygın hale gelmesiyle tarafların sözleşme ve borç-alacak ilişkisiyle ilgili beyanlarını, mahkeme kayıtları ve kararlarını içeren yazılı belgeler de önemli ispat vasıtaları arasında yerini almıştır (bk. İSBAT).

Öte yandan günümüz hukuk dilinde senet kelimesi bazı tamlamalar içinde belirli bir maddî değeri veya ortaklık payını temsil eden kıymetli evrak için de kullanılmaktadır. Türk Ticaret Kanunu'na göre özel şekil ve hükümlere tâbi olup tedavül kabiliyetini haiz ve ihtiva ettiği meblağın belirli vadesi sonunda alacaklıya veya ibrazında hamiline kayıtsız şartsız ödemesini gerektiren ve borçlunun imzasını taşıyan poliçe, çek ve bono (emre muharrer senet) gibi belgeler ticarî senet, kambyo senetleri ya da para senetleri şeklinde adlandırılır. Ortaklık sermayesinin belirli bir parçasını değerlendiren belgelerle anonim yahut komandit ortaklıklarda or-